

Tri bračne priče

Jasna Koteska

Pred nama su tri bračne priče. Prva priča je "Averoeseva greška", makedonskog autora Venka Andonovskog, iz knjige *Freske i groteske*, 1993, koja se bavi se čudnim navikama filozofa Averoesa, koji je, imajući ceo harem za sebe, noći provodio sa Biblijom. Druga bračna priča je iz romana *Edukacija devojaka u Bohemiji*, 1994, Češkog autora, Mihaela Vivega; to je varljiva priča o jednom braku, o jednoj preljubi i o nekoliko vezanih stvari, kao što su: zašto današnji ljubavnici više ne govore jedno drugom: "Volim te iskreno"? Treća priča je roman *Propali dvori*, iz 1896, hrvatskog pisca Janka Leskovara; to je priča o čoveku, koji je, kada je kucnuo sudbonosni čas biranja između dve žene, vođen ponašanjem koje je Prust objasnio kao: "Ne – to je najveći stimulans za udvarača!", odabrao da ostane sam.

Vidi se već da su tri priče uzete iz tri različite, mada sve tri, danas takozvane centralno- istočno evropske književnosti; dve priče su "nove", iz 1990tih, treća je napisana pre sto godina, ali problem koji ona iznosi je, baš kao i u druga dva slučaja, univerzalan; to su problemi koji proganjaju sve nas. Zato, nećemo da im sudimo, jer u ljubavi, braku, preljubi i svim tim vezanim i ličnim stvarima, nema pravog ponašanja, niti najbolje odluke. Sve što posle priča imamo, to su ova dva ramena, da slegnemo njima. Nego, evo priče.

(Pred)bračna priča, ili: Da li je moguće zavodjenje nakon "dva kružna dana"?

Počinjemo sa pričom o junaku koji, je, zapravo u 15 stranica romana hrvatskog pisca Janka Leskovara (1861-1944), za svoje čitaoce dao odgovor na pitanje o prirodi zavodjenja. Reč je o veoma kratkom romanu iz prošlog veka, (roman ima 105 stranica), zove se *Propali dvori* (prvo izdanje je iz 1896.), a naš posao će biti analiza 15 stranica (od 47 do 62).^[1] Zašto smo izabrali upravo navedenih 15 stranica, koje se, u celini priče, čine sasvim nevažnim, čak izlišnim? To je tačno onaj deo romana, koji prosečni čitalac preskoči i ne pročitavši ga, što se može videti jednostavnim zagledanjem margina. Čitaočeva pažnja na pomenutih petnaest stranica popušta, kada on/ona primeti da se u njima ništa važno ne dešava.

Glavni junak, Pavle, sreće se sa nekoliko, sa aspekta fabule, nevažnih ljudi; s njima započinje razgovor koji nikud ne vodi; nije to ništa važno za zaplet; Pavle se nalazi u nizu izlišnih situacija; čitalac se suočava sa nizom slika iz susedstva. Prema Jakobsonu, ta zgusnatost naracije prvi je signal da čitamo delo takozvanog realističnog žanra. Tačno, ovakav roman obično se naziva – psihološki realizam. O romanima tog tipa, i to je opšte znano pravilo književnog žanra, sve su takozvane predikacije glavnog junaka važne. Ako se Pavle prvo sretne sa ključarem, a zatim sa ujakom, i napokon sam sa sobom, sve to, kažu teorije, ima svoje značenje... Kako on jede, kako spava, s kim pije, u kom intenzitetu to radi, to su funkcionalnosti koje postaju tkivo teksta koje proizvodi određene osobine kod, ovde, Pavla.

Dakle šta se dešava? Ovo je roman o muškarcu između dve žene, i na naših petnaest stranica ima samo njega, i nema nijedne od te dve žene; zato ne može da nas čudi što se nestrpljivi čitatelj, u ova burna vremena radoznao da vidi koju će ženu Pavle da odabere, a svestan toga da "svaki život ima svoje dosadne puteve, a svaka knjiga svoje dosadne delove" (Rasel), preskače, u stilu Sergeja Bubke, ovaj deo i ne pročitavši ga. Ali upravo skok sa motkom se ovde pokazuje kao nepromišljen potez, jer na ovih nekoliko stranica leži ključ za tumačenje (ne)izbora koji Pavle (ne)čini u vezi sa svoje dve žene. Za neupućene čitaoce dužni smo da najpre predstavimo ovog, ozbiljnim problemima načetog čoveka, i njegov susret, prvo sa jednom, a zatim i sa drugom ženom. Zato, naime, jer, u trenutku kad je roman otvoren, 27-godišnji Pavle iza sebe već ima turbulentne susrete sa obe žene.

Raspolučeni Pavle je stasit, visok i privlačan momak, sa šiljatom bradicom i suncem opaljenim licem. U ondašnjem kulturnom kôdu – brada ga definiše kao modernog čoveka, a tamni ten odaje njegovo nearistokratsko (seljačko) poreklo. Pavle poseduje i duhovne kvalitete. Spretno muzicira, a u talente ubraja se i njegova ekonomska umešnost. Kada dostigne zrelost, postaje partner u ekonomskim razgovorima susedu Žigi Borkoviću. To pada u nezgodan momenat, naime, kad Pavlu počnu da rade hormoni i kada se zaljubljuje u lepu susedovu ćerku – Ljudmilu. Devojka mu uzvraća ljubav i oni se nekoliko godina međusobno družu sa neizrečenim simpatijama. Jednog lepog dana, na imanju suseda-aristokrate, dolazi neka dalja rodbina (verovatno na način opisan u kasnijoj, identičnoj sceni, datoj u narativnom prezentu: iz kočija izlaze dame sa đerdanima oko visokih vratova i gospoda so mesastim šijama). Kompleksi su dosadni kao muve, i napadnut muvama, Pavle jednog dana, odvlači Ljudmilu, zabavljenu oko rodbine, u okolnu šumicu. Padajući na kolena ispred devojke, on joj žurno izjavljuje ljubav. Zato što svaka brza kuja rađa slepe, brzi Pavle zaslepljen ljubavlju ne uspeva da vidi da mu iza tregera naviru zasmejane rodbinske spodobe. To što on ne uspeva da vidi, vidi ona. Srećna zbog objavljene ljubavi, ali i zaplašena zbog apokaliptične pretnje nadolazeće rodbine, stavljena u nepriličnu situaciju da se gadno posrami, u nastalom stisku vremena, koji traži neodložan odgovor, ona se primiče kleknutom ljubavniku i, nenadano, kaže mu u lice: "A zar vas nije žao vaših novig pantalona?". Uvređeni ljubavnik beži iz sela, i nema ga narednih tri godina.

Tu pada ona važan pouka, na koju ukazuje Ivo Frangeš u predgovoru romana: "Sve stvari imaju svoje vreme".^[2] Pavle je pravi čovek, na pravom mestu, u loše vreme. I sada dolazi onaj egzistencijalista koji kaže da je čovekov život obavijen strahom od pogrešnog izbora. I Pavle razvija ovakav mehanizam – da ne bi produžio sa lošim izborima, neće birati uopšte. Ali, tu je zamka, zato što, generalno uzev, nedelovanje jeste najloši mogući izbor. To je onaj poznati psihički mehanizam: bira se najgore, kako bi se prekratilo sa lošim iznenađenjima. Drugim rečima, data je scena koja inicira razvoj Pavla kao čoveka pasivca, čoveka koji razmišlja, čoveka koji ne deluje. Ivo Frangeš je nazvao Pavla – "hrvatski Hamlet": "Leskovarci su... Hamleti koji mislju rastaču život, trpe, a ne bore se, tonu, a ne otimaju se".^[3] Taj i takav lik kritičar intuitivno oseća, a taj i takav lik će biti proizveden upravo u tih najavljenih 15 stranica, kojima se polako primičemo.

Onda će doći i druga žena. Ta scena je takođe prikazana u retrospektivi. U velikom gradu Pavle naleće na pravu Nemezu. Marija je udovica, to po poziciji znači žena sa iskustvom, žena sa prošlošću. Da je temperamentna, reći će drugi, koji kažu da je njen muž umro od kapi. Marija rasčišćava kuću od nepoželjnih slugu, ali pozvani Pavle ne dolazi. Stari Latini, kada bi pala neka, dugo opsedana tvrđava, znali su da kažu: "Vae victis" – "Jao poraženima". Pavle je mogao da kaže

"Jao Mariji", jer je njena tvrđava brzo pala. Ali do posete nije došlo zato što je Pavle sebi rekao: "Jao". Prvi put je bežao od žene kad nije uspeo, sada je pobegao jer je uspeo. Dakle, bekstvo je, od iznuđenog slučaja, postalo mehanizam: beži i kada okolnosti rade za njega i kada su protiv njega. Ali ta, koja je muža ubilala, iscrpevši ga, razvija raskošnu i stručnu taktiku. Dobija Pavla, i sada se on, u svojstvu njenog verenika, vraća kući nakon mnogo godina.

Prust kaže "NE je najveći podsticaj za udvarača". Zato odbijeni ne zaboravlja na svoju nakanu. Rečeno je da ljudska psiha najčešće funkcioniše, ne na emotivnom reciprocitetu, nego na junačko-epskoj psihologiji; interes se rađa kada nešto nije uzvraćeno. Onaj/Ona koji/koja odbija zagolicao je odbijenog/u misterijom neuhvatljivog. Prustova elegantna definicija krije u stvari Mandraka koji se krio po pešterama i koji je osvajao zato da bi posedovao. Pred Pavla, koji se vrato kući, iskočio je iz čudnog levog ćoška predak Mandrak, koji ga je potsetio da je Ljudmila, osim što je pokazala istrajnu brigu o čistoći njegovih pantalona, takođe rekla i famozno NE. Tako je Pavlu neočekivano dopala uloga muškaraca razapetog između dve žene.

Roman se otvara u trenutku kada su ove epizode već prošlost, ostaje još da se vide posledice tog prošlog života. Te su posledice date u 15 stranica koje smo najavili, to naizgled nisu scene od imanentnog značenja za dalji tek priče, nisu neki zglobovi koji drže naraciju, njihova funkcija je uglavnom, kako bi rekao Rolan Bart, da "zabave, uspore dejstvo do sledećeg važnog zgloba priče". Čvor, koleno, koje prethodi ovim scenama, ujedno i scena kojom počinje roman jeste susret bivših simpatija na crkvenoj misi posle tri godina. 'Koleno' priče koje sledi jeste dolazak Pavlove sadašnje verenice.

Između susreta sa prvom i sa drugom ženom, u čitava dva dana, Pavle "ubija vreme" sledećim susretima:

I DAN:

1. U kući je susreo starog ključara, koji je došao da mu donese poruku da poseti suseda na njegovom imanju.

Zdepasti ključar, čije je ime Mihalj Hrestak, skoro da je psihopatološka karikatura u svom strahu od smrti. Ako se pojavi bolest, krije se, ako se razboli – plače. Njegov strah više ne funkcioniše kao normalna ljudska emocija, nego više kao demon).

2. Pavle posećuje imanje Dobrovac.

Imanje, sada u propadanju, počelo je slavnu istoriju pre 150 godina ženidbom pretka sa nekom Mađaricom. Istorija kaže da je pradeda Ljudmilin, Karlo materijalista, bio onaj koji je uzdigao porodicu; sa porodičnih portreta smeši se glatko očesljani i izbrijani gospodin. Sledeća generacija je već pokazala znake dekadencije: deda je popločao pod zamka umetničkim pločicama, krov je izdignuo gotičkim zvoncima. To je čovek kojem su zadate mere tesne. Baba, obrnuto od njega, oseća se ugroženom i u zadatim merama. Nadzire imanje sa prozora, gde po čitav dan sedi, plaća zidara koji ne sme ništa da gradi, jer je izvesna žena prorokovala da će, kada se neka izgradnja završi – ona umreti. Baba i deda su suprotnosti i oni rađaju sina kojem su suprotnosti već u genu:

on je vegetarijanac, ali strast mu je lov..., itd. Porodica tone u dekadenciju, imanje propada, a tako i naslov romana kaže: *Propali dvori*.

3. *Posle toga Pavle svraća kod strica i strine.*

Stari žive bogougodno, u harmoniji i miru. Drugačije je to sa njihovom decom – mali mediokriteti su nesimpatični i pomodni.

4. *Kod njih u goste dolazi čovek koji ekstatično brani socijaldemokratske ideje.*

5. *Pavle te noći opet dolazi kući i sreće ključara, koji, ovog puta u jednoj burnoj sceni, pijan – plače, preplašen da će umreti.*

II DAN:

6. *Ujutro Pavle u svojoj sobu gleda akvarel imanja Dobrovac, sačuvanog u pozlaćenom ramu.*

7. *Pavlova majka mu donosi kafu. Sa ocem ide na njivu.*

Kontaktira sa obe strane, aktuelnog porodičnog sukoba, koji se ponavlja svaki put kada se obelodeni da je njegova darežljiva majka poklonila nešto nekome, čime je rasrdila škrtog supruga.

8. *Vraćajući se sa njive, Pavle ugleda socijaldemokratu, koji je uhapšen i sproveden ulicama od strane trojice policajaca.*

Da ove epizode nisu beznačajne, kaže nam narator: "Doživljaji od danas i juče dojmiše ga se... njegove se misli iznad tih lokalnih prilika digoše k općenitom posmatranju društvenog poretka. Pred njim se pojaviše sva glavni razdoblja ljudskog društva sa svojim obijeležjem... Sve jasnije, nijedno ljudsko delo nije savršeno".^[4] Finale scene je preletanje gavrana – u mitologiji ovih prostora, zloslutna ptica. Ako se pažljivije zagledamo u Pavlova dva dana, videćemo da se ovo meditiranje nad ljudskom istorijom desilo otkako se izvršilo dvojno kružno kretanje. Prv krug je susret sa ključarem, imanjem Dobrovac, stricem i strinom, i socijaldemokratom. Drugi krug je susret sa ključarem, sa slikom imanja Dobrovac, sa majkom i sa ocem (koji funkcionišu kao ekvivalenti strica i strine iz prvog kruga), i sa socijaldemokratom.

Odmah pada u oči da se krugovi ponavljaju, sa istim elementima, istim rasporedom, funkcijom; nisu to izlazni krugovi, nema širenja; to je tapkanje u mestu. Ipak, krugovi se razlikuju po intenzitetu. Drugi krug intenzivira elemente u odnosu na prvi. Prvo se ključar boji, a onda plače; Pavle se sreće sa sopstvenikom imanja, a zatim samo sa slikom imanja; Pavle vidi da stric i strina žive lepo, a disharmonija postoji među generacijama: stari i njihova deca; u drugom krugu

harmonija ne postoji ni na horizontalnom nivou: otac i majka, niti vertikalno: on sa njima. Onaj koji zastupao socijaldemokratske ideje, uhapšen je. Dakle, Pavle je ustanovio da strah od smrti postaje histerija, da je čovek privatno osuđen na nemir, nesreću i strah; da subjekt i objekt (sopstvenik i slika) zamenjuju jedna drugu – niti čovek, niti njegove tvorevine nisu večni; "traje" samo umetnost; rodbinstvo, dakle, savezništvo, nemoguće je, čovek je osuđen na svoju usamljenost; jedan branitelj ideje je uhapšen, čovekova ideja uvek biva uništena od drugog čoveka, odnosno, društva. Pavle je stekao jedno definitivno saznanje – da je život muka koja se udvostručava u uvećanom intenzitetu. Narator nam kaže da je Pavle problem od lokalnog digao na opšti nivo; znači ušao je u suštinu stvari, dobio saznanje, prosvetlio se, ali scena se završila preletanjem gavrana – dakle: saznanje koje ga je prosvetlilo, ubuduće će delovati pogubno. Zašto?

Zato što je to priroda saznanja. Ivo Frangeš je Pavla nazvao "hrvatski Hamlet". A ko je engleski Hamlet? To je onaj tip kome unutrašnja borba izjeda džigericu, dvoji dušu, koji tokom sedam dugih monologa ne može da se rezeši: biće ili neće da bude, i koji – ostaje pasivan. Niče je rekao da Hamlet ne gubi sposobnost za delanje, on gubi volju za delanjem. Volju gubi zato što je video dubinu stvari: "Sličnost između dionizijskog čoveka i Hamleta jeste u tome da su oba bacili pogled na samu suštinu stvari, te im se delovanje već gadi, oni znaju da se suština stvari neće promeniti. Saznavati znači ubiti delovanje. Delovati znači da su stvari obavijene velom misterije. "Pavle, hrvatski Hamlet, u dva opisana dana bacio je pogled na suštinu stvari i video da je život udvostručena, redundantna muka, i – odbio da deluje. Skinuo je ružičaste naočare sa očiju, i više neće da se pomakne ni u jednom pravcu.

Šta se dešava dalje? Dalje će se Pavle, sa hamletskim osobinama, dvoumiti od jedne do druge žene, sve dok ne izgubi obe. Poslednja forma u kojoj ga nalazimo (u romanu) jeste pozicija političara! Izgubivši antropološke vrednosti, počće bitku za kompenzaciju – bitku za neke druge, ideološke vrednosti. Ali ovaj Pavle više nije zavodnik, te više i nije predmet našeg interesa.

Haremski brak, ili: Koja kost nedostaje Averoesu?

Kratka priča "Averoesova greška", Venka Andonovskog (1964), posvećena je Averoesu, filozofu sa Istoka, koji je živeo u 10. veku i, između ostalih stvari, bavio se interpretacijama Aristotelove *Poetike*. Imao je, prema priči, luksuznu palatu i mnogo žena, i tu, gde su žene i harem, priča počinje. Umesto da ponudi ljubav nekoj od njih, u priči Andonovskog, Averoes je postao opsednut Biblijom, koju je dobio kao dar od nekog trgovca za Zapada. Naslov priče, "Averoesova greška", implicira da je Averoes napravio neku grešku, ali moramo imati na umu da je upravo stvarna istorija Aristotelove *Poetike*, knjige kojom je pravi Averoes bio opsednut, školski primer da nekad mala greška može da prouzrokuje enormne probleme. Aristotelova *Poetika*, kao što je dobro poznato, poseduje opis strukture tragedije, kao i njenu definiciju, te da su do naših dana sačuvane samo dve kopije *Poetike* (Parinisius I i II). U prvoj se, u definiciji tragedije, pojavljuje reč 'patheton' – stradanje, dok je u drugoj upotrebljena reč 'matheton' – podučavanje. Ove dve reči unose sasvim različita značenja u interpretaciji tragedije, i do danas je praktično nepoznato kako je Aristotel definisao tragediju, koju reč je on "zaista" upotrebio, to jest, koji je od prepisivača

načinio grešku. Živeći u vreme pre Gutenberga, kada je trebalo mnogo vremena da se napravi novi prepis neke značajne knjige, Averoes nije imao niti jednostavan, a još manje pouzdan odnos prema knjigama koje je dobijao. Opsednut čudnom prirodom Aristotelove knjige, on je najbolje znao da greška može da bude fatalna. I vremenom se, tako kaže priča, od čitaoca pretvorio u stražara, uznemiren mogućim greškama. Sa ovim strahom u glavi, dobio je Bibliju na dar.

Sada tek dolazi bračna priča. Averoes je bio oženjen sa mnogo prelepih žena, koje su sve živele u isto tako prelepoj palati, koju je on posedovao. Bio je čovek bogat, imao je sve. Ali sudeći po naratoru priče, sledeći je izveštaj koji se je doticao Averoesovih seksualnih navika, bio ostavljen od strane svedoka iz palate:

"Dobrog starog erudite oduvek je bilo malo u postelji i (...) verovatno mu nisu sve kosti bile na broju".^[5]

Ovaj zbunjujući izveštaj praktično kaže da je Averoes izbegavao sve te lepe žene, i da je gospodar imao jednu kost manje od drugih muškaraca. Kasnije ćemo se vratiti ovoj temi, ali neka priča za sada produži onako kako je ispričana. Nakon što je Averoes dobio Bibliju na dar, zatvorio se u sobi za razmišljanje (posedovao je i taj luksuz) i ostao unutra tačno jedan mesec i četiri dana. Najmlađa od njegovih žena, zbunjena i zabrinuta što Averoes nikako da dođe u zajednički krevet, nakon više od mesec dana apstinencije, pokrivena tamom noći, dolazi razgolićenih grudi na njegova vrata, da ga pozove k sebi. On nije odmah došao, bilo je više nego jasno da, zbog nekog razloga, zaobilazi ljubavnu noć. Kada se konačno pojavio, pravio se da je umoran i zabrinut, i posetio je ženu u njenom krevetu, ali samo na pola sata (svedocima se činilo jedva dovoljnim). Nakon kobnih pola sata, on je, najednom, napustio ženu i opet se zatvorio u sobu za razmišljanje, gde je proveo dodatnih jedanaest dana i noći. Nakon toga, opet je pokucao na ženina vrata i u još većoj žurbi, nakon nekoliko sekundi, napustio sobu, uspaničivši slugu, koji su prisluškivali iza vrata. Treba ovde reći i to da se Averoes, iskreno i silno mučio, da je stradao stalno, da je "uveče plač bio jači" i da je "postajalo... nepodnosljivo slušati to bolno zavijanje koje kao da je sačinjavalo svu bol ovog čovečanstva".^[6] Sve ovo, naravno, izgleda kao velika misterija, a to je i bilo. U njegovom poslednjem begu, raspamećene slugu su videle kako je njihov Averoes napustio ženinu sobu u obliku anđela! Interesantno je možda preneti naratorov kontraverzni komentar, u trenutku kada je Averoes dobio Bibliju na dar: "Nakon tog dana, njegov život se pretvorio u pakao".^[7] Bilo je nečeg čudnog između činjenice da se njegov život pretvorio u pakao, i prostog podatka da se on, od tada, lepo nastanio u "telu" anđela.

Soba za razmišljanje nudila je odgovor, i u njoj se Averoes opsesivno trudio da razume određeni deo Biblije. Otkrio da je Bog ovako napravio ženu: "Od rebrene kosti koju oduze čoveku, napravi Jahve, Bog, ženu i donese ja pred čoveka",^[8] i to ga je saznanje dovelo do zaključka da svi muškarci imaju kost koja nedostaje. Pitanje koje ga je zaista zbunilo, bilo je dakle, koja kost nedostaje? Sedeći u sobi za razmišljanje došao je do zaključka, da je navedeni deo Biblije – sumnjiv. Prepisivač Biblije, verovao je Averoes, napravio je grešku po pitanju mesta kosti u telu. Mislio je: ako svaki muškarac ima kost koja nedostaje, a ja sam muškarac, ja mogu na sebi da proverim koja je kost koja nedostaje. I zaključio je da nedostajuća kost nije rebrena, nego plodotvorna, falusna kost.

Ovaj deo priče svakako treba pročitati kao alegoričan. Kao što nijedan Adam na svetu nema jedno rebro manje, (rebra su parne kosti, lako se vidi nedostatak), tako nijedan Adam na svetu nema kost u penisu; penis je, kao što je dobro poznato, običan, mada i dosta precenjen mišić. Onda mora biti da ono na šta se Averoes žalio, nije bio nedostatak kosti u ovom mišiću, nego nedostatak adekvatnog mišića; što će reći, imao je problem sa penisom. Zato je on "retko bio viđen u krevetu".^[9]

Verovatno smo do sada, shvatili da je ovo i smešna i ozbiljna priča. Ona pokazuje neke aspekte mitske opsednutosti penisom. Primenivši Frojdovu priču, lako je reći da je kastracioni sindrom progonio sirotog Averoesa. Zato je stradao onako pakleno, a njegovo bolno zavijanje "kao da je sačinjavalo svu bol ovog čovečanstva".^[10] Zbog rivalstva prema ocu, sin je opsednut strahom da će postati predmet kastracije – piše Frojd, a normalna sudbina Edipovog kompleksa jeste da se, u interesu sačuvanja muškosti, sin, dakle, Averoes, oslobodi želje da likvidira oca (tu one priče sa posedovanjem majke već nisu adekvatne, zato što, jednostavno, u priči ne postoji Averoesova majka). Ali da bi bilo kastracione pretnje, tu treba da bude Averoesov otac, a niti njega u priči nema. Ali nema ga samo prividno – religijski otac iz Biblije, u isto vreme je i otac svih sinova na svetu, dakle, i Averoesov otac, a to je Bog – eto oca. Siroti Averoes bio je neprestano praćen strahom od kastracije, ali priča svedoka kaže da je on, kao negov sin, već bio žrtva religijske kastracije – Bog ga je rodio u telu sa "kastriраниm" plodilom. Naravno, tu se postavlja pitanje, kakvu je pretnju Averoes predstavljao za Oca, ako nije bilo opasnosti da mu uzme ženu – ali to nas pitanje, kao i kod Pavla, vraća nazad na epistemologiju. Žedan znanja, Averoes je lako mogao da postane onaj koji hoće da poseduje apsolutno znanje; tražio je greške u prepisima, hteo je čistu informaciju. Ali apsolutno znanje je povlastica Boga, te je lako moguće da je Averoes, pre ili kasnije, hteo da se zakiti identitetom Oca Boga, kao što to, ranije ili kasnije, poželi svaki tragač za znanjima. Iz čega bi proizišlo gledište da je svako (od nas) ko suviše traga za znanjem, na nekom nivou kastriран. No, to je opet ironična dimenzija cele priče, zato što, bar polovina od nas, koji tragamo za znanjem, nemamo čega da se bojimo u vezi sa kastracijom. Dalji izvodi cele priče, koji inače gube vezu sa predmetnim Averoesom, kažu i ovo: koliko su, u stvari, mitovi današnjice o dužini i odsutnoj dužini (kastriaciji), u stvari – parodične priče!

Međutim to sa polovicom "kastriранog" čovečanstva ostaje problem. Šta ako je Averoesova sudbina bila predodređena nesposobnošću da nađe "mirno" rešenje za Drugo, (koje je bilo multiplicirano u više nego jedno – u celi jedan harem), jer žena koja je napravljena od muškog materijala, ima da bude, dakle, – po toj optici – vođena od njega. Ali, moguće je i sledeće: što je više ona prinuđena da se potčini, to je on manje siguran u svoju muževnost; suočavajući se sa ženinom (religijskom) sekundarnošću, on se suočava sa istom sopstvenom. Zato priču možemo čitati i iz ovog ugla: nema dostizanja lične satisfakcije bez prihvatanja Drugog, i u tome je greška Averoesova, greška lažne superiornosti. Ili, možemo da se okrenemo konkretnijim aspektima bračnog života našeg heroja, jer tu ima dosta da se priča o tome kako je najmlađa žena samo gola, bezlična lepotica naspram velikog mislioca. Da li je to bila kôdna greška haremskog društva? Ne zaboravimo da se Averoes, nakon otkrića svoje "greške", pretvorio u anđela, građanina nevinosti i bezgrešnosti, koji je, redukujući seksualne aktivnosti do neke Biblijske bezgrešnosti, učinio da opsesija greškama postane njegov bezgrešni izlaz. Sve to jeste jedna bračna priča – o junaku koji je imao sve – imanje, harem, vreme i prostor, bio je gospodar, mogao je sve; ali zbog nekih razloga, jedan od njegovih slugu našao je za važno da se, ostavivši svedočanstvo, blago načudi životu svog obožavanog gospodara.

Bohemijski brak, ili: Preljuba i citiranje ljubavi

Imao sam nameru, ako je moguće, da provedem mirno popodne sa porodicom, i uspeo bih, da me moja nadražena memorija nije neprestano bombardovala realističnim slikama devojaka kako se maze.[\[11\]](#)

Mihael Viveg, *Edukacija devojaka u Bohemiji*

Naša treća bračna priča je iz današnjih dana. Glavni heroj je bezimeni narator romana *Edukacija devojaka u Bohemiji*. Zavodljiv naslov govori puno: reč je o profesoru koji, umesto da podučava 20-godišnu devojku kako da postane spisateljica, spava sa njom. To je jedna svetlucava naracija, *pulp-fiction* tipa, u kojoj narator, na svoj humorističan način, otkriva nekoliko važnih stvari na temu preljube i zasićenih brakova. Neimenovani narator, koji je nastavnik u osnovnoj školi, i pisac u današnjoj postkomunističkoj Bohemiji, dobija jednog dana kratko pismo od lokalnog milijardera Denisa Krala (= 'kralj'), sa ponudom za "isplativ posao i lake pare",[\[12\]](#) naime, da njegovu 20-godišnju ćerku Beatu podučava literaturi. 40-godišnjak, još uvek mlad i šarmantan, oženjen je, ima ćerku, i živi život srednje klase, treba mu novac, a ponuda lokalnog mafijaša dolazi kao poručena. Prihvata posao, i u sledećih 100 stranica vidimo ga kako muku muči da prelepoj Beati, u raskošnoj palati njenog oca, drži skromne časove literature. Muči muku, zato što časovi nisu izvorno bili njena ideja, već očeva, i što ona jednostavno odbija da bude podučavana: "Više od profesora, mrzim samo mlade profesore, pune prolećne radosti". Nakon dva časa mučenja, on na treći susret dolazi sa idealno pripremljenim časom; spreman je da bude najbolji profesor na svetu, ali avaj, ona se oseća mizerno, upravo je prekinula vezu sa dečkom, leži polupijana i gola. (Tu treba reći da je i Averoesova žena kucala gola na vrata svoga muža, što je blaga indikacija da su kreativni kapaciteti opisivanja ženske privlačnosti, nekako sumnjivo ograničeni). Naš bezimeni heroj primećuje njehu nagost, ali je čvrsto ubeđen da joj neće dati mogućnost da mu opet upropasti čas. Hoće da zaradi svoj novac i počinje lekciju o kolapsu tradicionalnih vrednosti, otuđenju, kultu konzumerizma, krizi porodice, gubitku Boga i gubitku identiteta. Njoj je dosadno i jednim polupijanim gestom ga poziva u krevet. On ljutito napušta čas, napušta Kralovu velelepnu kuću, i traži da odmah razgovara s njim, kako bi što pre otkazao ceo posao. Kral je, kao i svi kraljevi, zauzet biznisom, nema vremena, i obećava da će ga pokupiti kasnije te večeri i da će ga odvesti negde da razgovaraju. I zaista, on dolazi kolima, i odvozi naratora van grada, u svoj motel; na parking su nemačke registracije, na ulazu dupla vrata, unutra ružičaste svetiljke, živa svirka, mlade devojke i stari konzumenti plešu, ... a on, zbunjeni školski profesor, još više izgubljen u novoj situaciji, pribegava moralizovanju, i misleći na Beatu, kaže:

"Ja ne podižem smeće sa zemlje samo zato što je prljavo".[\[13\]](#)

Što naravno nije istina. Kral nije uopšte zabrinut zabavama svoje ćerke, i ubeđuje bračnog heroja da kurs kreativnog pisanja shvati kao jako fleksibilan posao, "više ili manje možeš da radiš šta

hoćeš”, [14] jedini stvarni cilj je “da je razveseliš malo”, “da prestane da bude nesrećna, to je sve”. [15] Sve to ima funkciju pasoša za ljubavni nastavak, jer nakon ovog prećutnog odobravanja, bezimni narator skače u ljubavnu vezu sa Beatom. I tu zapravo počinje priča ne samo o preljubi, nego i o prirodi braka.

Beata hoće da zna: "Kolko dugo sam oženjen? Tako dugo? Dali imamo zajedničke prijatelje? Šta radi moja žena dok ja pišem? Kako smo se upoznali? Šta je najteža stvar u braku? Šta je uzrok razvoda?". "Brak – rekao sam". [16] Brak naratora jeste takav da njegove supruge nema u naraciji; ona je u knjizi status, reprezent supruge: ne zna se njeno ime, profesija, privatne dileme, bog zna šta ona radi sa svojim danom. Kao što Pomeroy piše o takozvanoj supružničkoj sekluziji u starom Grčkom društvu, kada referira na Sokratovo odbacivanju Ksantipe sa samrtničke postelje, i njegovu želju da umre među svojim muškim kompanjonima, tako je i naratorova žena alijenirana iz braka, i paradoksalno, u sve razgovore o braku stupa ljubavnica; Beata postaje katalizator svega bračnog: "Nemoj meni taj patetičan trik – moja žena me ne razume", kaže Beata. "Moja žena me razume, takođe je trik," kaže on. "Znam", tužno kaže ona. [17] Supruga je “odsustna”, kako bi rekao Fuko, u svim situacijama osim kada treba da odigra funkciju čuvara domaćeg ognjišta i odgojitelja legitimnog deteta; eto, to je sve što ona radi. Jedan od čitalaca romana žalio se na Internetu da "naratorova žena igra ulogu sumnjičave, mučiteljske veštice".

Posle jutarnjeg razgovora sa mafijašem u njegovom motelu, sledećeg dana narator se susreće sa svojom ženom:

"Namestila je sarkastičan osmeh, ali je intenzivno posmatrala, ne da bi videla koliko se osećam krivim, znajući, u svetlu mojih mizernih veština laganja, da je ovo najefikasniji način za odmeravanje opsega i ozbiljnosti mojih mogućih grehova. Između ostalog to je takođe značilo da se ona samo premišlja da li da bude ljuta ili ne". [18]

Ako je brak naratora takav kakav jeste, ako je to institucija u koju se zalazi samo da bi se ostvarile sve stvari suprotne zadovoljstvu, tom implicitno obećanom dobitku koji nikako da stigne, onda je preljuba razumljiv odgovor. Međutim, interesantno pitanje koje ovaj roman pokreće, jeste – kada je sa preljubom gotovo? Odgovor je opet u strasti. Naime, sa preljubom je gotovo onog trenutka kada je sa zadovoljstvom gotovo. To se dešava onda kada Beata postane zauzeta kao što je to bila i njegoa supruga, kada ona postane supruga broj dva. Nakon zajedničkog leta, narator i Beata rešavaju da produže svoju vezu na zajedničkom terenu škole, jer njegoa kuća je njoj nedostupna, a njena – njemu. Beata se zapošljava kao profesor engleskog, i saa sledi jedna indikativna scena iz prvih nedelja zajedničkog posla:

Ako sam ja bio slobodan, Beata je radila. I obrnuto ... Čitao sam Matejčkovu knjigu *Borba za razumevanje*, sinoć. U ovom kontekstu dojmilo me se sledeće: Da li sam razumeo nju tog septembra? Nema šansi. Tog septembra sam pokušavao da spavam sa njom. Uspeo sam jedanput. [19]

Javni aspekt braka takođe je spomenut u romanu. Brak je institucija koja, kako kaže Fuko, uvek ide korak izvan porodice, ceo grad hoće da sankcioniše brak:

Ponavljao sam da je moja veza sa Beatom jedva jedna prijateljska veza (što je, imajući u vidu broj odlazaka u ulicu Strakovice, skoro i bilo istina), i pozivao je da ne bude manipulirana pakošću, mržnjom i zavišću naših suseda... Prema istraživanju sprovedenom od strane *Vašington Posta*, 97% Amerikanaca misli da njihov bračni drug obično govori istinu".^[20]

Navod je ovde interesantan, jer roman je bukvalno popunjen citatima iz knjiga, mudrim izrekama, novinskim klipovima, itd., i nazvan je "bohemijska postmoderna", jer primenjuje strategiju citiranja. Time ćemo odgovoriti i na pitanje, zašto današnji ljubavnici više ne govore jedno drugome: "Ja te iskreno volim". Stvar je već poznata, i odnosi na uvod u roman *Ime ruže* Umberta Eka, gde on kaže da kada današnji muškarac hoće da iskaže ljubav ženi, intelektualki, on više ne govori, kao ljubavnik iz prošlih vremena, "Iskreno te volim", jer je tako govorio Pavle Ljudimili 1896. godine. Današnji ljubavnik bi morao da kaže, "Kao što je onomad Pavle rekao Ljudmili: Iskreno te volim". Ekoov primer citira Barbaru Kartland, ali ideja jeste ta. Narator zna da Beata zna, i Beata zna da narator zna, da su reči "iskreno te volim", izrečene već mnogo puta ranije. On bi citirao izvor, kao što citira kad priča o Matejčkovoju knjizi i o *Vašington Postu*, zato što zna da je to jedini način da, u ovo doba "lažne nevinosti", iskaže da voli Beatu, i zato što bi hteo da njegova bezimena žena veruje njemu, a ne susedima. Narator i Beata, kao i supruga, i sve ličnosti ove priče jesu ljubavnici iza maske, što bi rekao Eko, ljubavnici u doba iscrpljenih fraza i formiranih klišeja. Ali kao što kaže lik iz filma *Playing by Hearts*, to nas ne sprečava da opet i iznova pričamo o ljubavi i o braku. Makar ne dali nijedan odgovor na nijedno pitanje. Jer, kao što smo rekli na početku, bračna tema je takva da i kada smo, kao građani ovog doba – najopušteniji (jer ovo je doba proizvoljnosti), nikada nismo sigurni gde će nas sledeća stvar oko braka i bračnih osećaja jednostavno – iznenaditi.

Napomene

[1] Prema izdanju: Janko Leskovar: "Propali dvori", "Matica Hrvatska" Zora - Zagreb, 1963, od edicijata - "Pet stoljeća hrvatske književnosti" (kniga br. 59).

[2] Videti Janko Leskovar "Propali dvori" , op. c., str. 12.

[3] Ibidem, str. 11.

[4] Ibidem, str. 61, 62.

[5] Andonovski, Venko. Freski i groteski. - Skopje: Makedonska knjiga, 1993, 60.

[6] Ibid, 57.

[7] Ibid, 55.

[8] Ibid, 57.

[9] Ibid, 60.

[10] Ibid, 57.

[11] Michael Viewegh, „Bringing Up Girls in Bohemia", 1994, 60.

[12] Ibidem, 7.

[13] Ibidem, 64.

[14] Ibidem, 11.

[15] Ibidem, 44.

- [16] Ibidem, 117.
- [17] Ibidem, 117.
- [18] Ibidem, 71-72.
- [19] Ibidem, 139.
- [20] Ibidem, 147.